

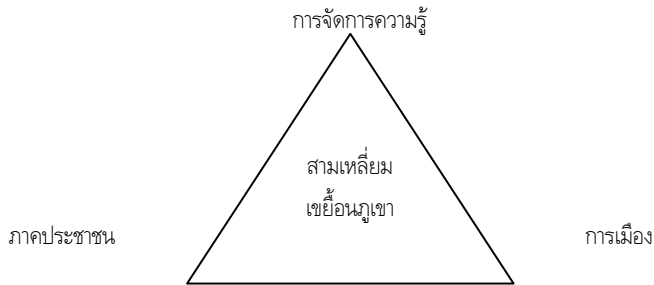
การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

การจัดการความรู้เพื่อการแก้ปัญหาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง

วีระ นิจิไตรรัตน์

วิทยาลัยการจัดการทางสังคม ภาคอีสาน

หลายปีมานี้ ผมมีโอกาสได้คลุกคลีกับงาน “การจัดการความรู้” โดยเฉพาะ การส่งเสริม สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ชุมชนเพื่อชุมชนเข้มแข็ง เริ่มต้นก็ไม่รู้ อะไรหรอกครับ ทำไปรู้ไป (Learning by Doing) ผมได้ฟังแนวความคิดในเรื่อง “การจัดการความรู้” ครั้งแรกจากศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ท่านเสนอแนวทางการแก้ปัญหาสังคม ภายใต้หลักคิดทฤษฎี “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” เมื่อ 5-6 ปีที่แล้ว

ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี เห็นว่าการแก้ปัญหาสังคมต้องเชื่อมประสานพลังจาก 3 ภาคส่วน คือ พลังจากภาคประชาชน (Social Movement) พลังจากภาคนโยบายการเมือง (Policy) และพลังจากการจัดการความรู้ (Knowledge Management) อาจารย์เน้นว่าการแก้ปัญหาสังคมต้องให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน การใช้อำนาจทางการเมืองและเงินงบประมาณเท่านั้นแก้ปัญหาสังคมไม่ได้

หลังจากนั้นมา กระแสการจัดการความรู้เพื่อแก้ปัญหาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง ก็ได้รับความสนใจจากนักคิด นักปฏิบัติ อย่างกว้างขวาง หน่วยงานที่เป็นแหล่งทุน ได้สนับสนุนส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อแก้ปัญหาสังคม โดยการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมา ดำเนินการเรื่องนี้โดยเฉพาะ เช่น วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) สถาบันเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) สถาบันนวัตกรรมสังคม เป็นต้น รวมทั้งโครงการพัฒนาชุมชนทุกโครงการที่มีอยู่ขณะนี้ ก็ต้องกำหนดแผนงานการจัดการความรู้ไว้ด้วยเสมอ ใครไม่กำหนดไว้ก็จะตกกระแสการพัฒนาในยุคนี้กันเลยทีเดียว

ผมเองก็ยึดถือหลักคิดดังกล่าวของท่านอาจารย์มาเป็นหลักปฏิบัติในวาระโอกาสที่เอื้อให้ปฏิบัติได้ จนความคิดตกผลึก จึงอยากจะหยิบยกประเด็นความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของการจัดการความรู้ และองค์ความรู้ชุมชน มาแลกเปลี่ยนด้วย ก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์กับผู้สนใจใคร่รู้ในการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม บ้างไม่มากก็น้อย

องค์ความรู้ทั่วไป

องค์ความรู้ทั่วไปเกิดจากการทดลอง ปฏิบัติซ้ำ มีการสังเกต บันทึกจดจำ วิเคราะห์จนได้ข้อสรุป เป็นความรู้ในเรื่องนั้นๆ เป็นความรู้ที่เข้าใจได้ ขยายผลได้ ประกอบด้วยข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ เทคนิค วิธีการ

องค์ความรู้ชุมชน

องค์ความรู้ชุมชนเกิดจากการทำงานของชุมชน ชาวบ้าน จนเกิดเป็นความเข้าใจ รู้ลึก สามารถถ่ายทอด และนำไปใช้ได้ต่อกันในวิถีชีวิตประจำวันได้ มีการปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และมีการสืบทอดโดยวิถีทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

ความแตกต่างระหว่างข้อมูล ชุดบทเรียน/ประสบการณ์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา

ข้อมูล ได้จากการเก็บรวบรวม เป็นบันทึกการกระทำในเรื่องนั้นๆ อย่าง เป็นขั้นตอน มีตัวเลขในเชิงปริมาณ มีการบรรยายในเชิงคุณภาพ ข้อมูลเปลี่ยนแปลงได้ พัฒนาต่อเนื่องไปเป็นองค์ความรู้ได้

ชุดบทเรียน/ประสบการณ์ ได้จากการสรุปบทวนกระบวนการทำงานที่ผ่านมา โดยการวิเคราะห์กระบวนการทำงานในเรื่องนั้นๆ ทั้งหมด เพื่อ ค้นหาว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

องค์ความรู้ ได้จากการนำชุดบทเรียน/ประสบการณ์มาปฏิบัติการซ้ำ พัฒนา ยกระดับการทำงานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความชัดเจน มีการ ถ่ายทอดได้ (เป็นหลักสูตร)

ภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้จริงด้วยตนเอง ลังสม สืบ ทอด กันอยู่ในชุมชนท้องถิ่นกันมายาวนาน

ความแตกต่างระหว่างองค์ความรู้ชุมชนกับองค์ความรู้ในสถานศึกษา

องค์ความรู้ชุมชน	องค์ความรู้ในสถานศึกษา
เกิดจากการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติจริง ของคนในชุมชน	เกิดจากนักวิจัย นักวิชาการ
ความรู้บางเรื่องลึกลับ ผังแน่น อยู่กับตัว ผู้รู้	ได้จากการอ่านหนังสือ ตายตัว สำเร็จรูป
มีการสืบทอดด้วยการปฏิบัติ การดำเนิน ตามวิถีทางวัฒนธรรม	ความรู้ที่อธิบายได้เป็นตัวอักษร เป็นวิชา เป็นทฤษฎี

มีการสืบทอดด้วยการปฏิบัติ การดำเนิน ตามวิถีทางวัฒนธรรม	ความรู้ที่อธิบายได้เป็นตัวอักษร เป็นวิชา เป็นทฤษฎี
มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้รู้ ศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน	เรียนรู้จากสถานศึกษา
มีการดัดแปลง แก้ไข พัฒนาให้เหมาะสม กับสถานการณ์ชุมชน	เน้นทฤษฎี หลักการให้ความรู้พื้นฐาน
มีการเรียนรู้จากผู้รู้ตามแหล่งการเรียนรู้ และจากธรรมชาติ	เป็นความรู้กลาง ไม่อิงกับชุมชนใดๆ ใช้ แก้ปัญหาชุมชนไม่ค่อยได้
เป็นการเรียนรู้ตามใจชอบ ตามอัธยาศัย สม่ครใจ ไม่จำกัดเวลา เรียนกับผู้รู้	เรียนจากครู อาจารย์ มีเวลาเรียนจำกัด ชัดเจน เป็นช่วงชั้น
เป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิต แก้ไขปัญหา ของชุมชน	เป้าหมายเพื่อการแข่งขัน มีวุฒิการศึกษา ไปประกาศ
รู้เพื่อการดำรงชีวิตของบุคคลและชุมชน ปฏิบัติได้เลย	รู้เพื่อประกอบอาชีพอย่างกว้างๆ ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้น้อย

ความสำคัญขององค์ความรู้ชุมชน (ใช้อะไรได้บ้าง)

เป็นมรดกของชุมชน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น เป็นต้นทุนในการพัฒนา แก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่น พัฒนาให้เป็นหลักสูตร ท้องถิ่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนสำหรับสถานศึกษาได้

ประโยชน์ขององค์ความรู้ชุมชน (ใช้อะไรได้จริง)

เป็นแนวทางการสร้างอาชีพ ลดต้นทุนการผลิต ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ สร้าง ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมให้กับชุมชน เกิดการรวมตัว แลกเปลี่ยนทำกิจกรรม ร่วมกัน เป็นการสร้างความเข้มแข็ง ฟังตนเองให้ชุมชน

ดังนั้น การจัดการความรู้ จึงมีความหมายกว้างขวาง ตั้งแต่การจัดการ
ประชุม อบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน สรุปทเรียน ถอดองค์ความรู้ ยกระดับพัฒนา
องค์ความรู้สู่การปฏิบัติการ และเผยแพร่ในรูปของสื่อต่างๆ รวมทั้งการผลักดันให้
หน่วยระดับนโยบายแปลงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติด้วย

จะเห็นว่า การจัดการความรู้เพื่อแก้ปัญหาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง ที่ผมเล่าให้
ฟังข้างต้นนั้น มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการปฏิบัติการ เหมือนกันกับแนวทางที่
มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมให้ประสบการณ์กับผมมาเมื่อ 20 กว่าปีที่แล้ว
ทั้งนั้นเลย เพียงแต่ในช่วงที่ผ่านมาวงการพัฒนาสังคมมีวิวัฒนาการทั้งทางด้านหลักคิด
หลักปฏิบัติ และสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างไม่หยุดนิ่งเท่านั้นเอง

จึงกล่าวได้ว่า มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหน่วยงานแรกๆ ที่
ส่งเสริมการจัดการความรู้ จึงมีบทเรียน ประสบการณ์ และองค์ความรู้ ที่เป็นต้นแบบ
ให้กับหน่วยจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นมาในภายหลัง ภารกิจการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและ
สังคม จึงยังไม่จบสิ้น และมีเพื่อนร่วมทางมากขึ้น มีองค์ความรู้มากขึ้น ผมเชื่อว่า
มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม จะก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ผมขอให้
กำลังใจครับ
